

Iz firentinsko dubrovačkih odnosa

Zdravko Šundrica

Veze Dubrovnika sa Firencem su vrlo stare. Već u XIII. st. mogla su se u Dubrovniku kupiti firentinska sukna a već krajem toga stoljeća, mogu se pratiti veze firentinskih i dubrovačkih trgovaca. Firentinski trgovci u Dubrovniku uživali su iste povlastice kao i dubrovački u Firenci. Kad se 1377. god dubrovačka vlada spremala da povisi carine za firentinske trgovce, primila je molbu od firentinske Općine, da od toga odustane i da se stvar uredi na osnovi reciprociteta. Da se naime sa firentinskim trgovcima u Dubrovniku postupa kao što se u Firenci postupa sa dubrovačkim. Ove iste godine firentinski trgovci našli su se svuda, pa i u Dubrovniku, u vrlo teškoj situaciji. Tada se na veliko govorilo o eskomunikaciji, koju je papa bacio na Firencu. Da bi zaštitila interese svojih trgovaca u Dubrovniku, firentinska vlada je 17. VII. uputila pismo ugarsko-hrvatskom kralju Ludoviku, moleći ga da ne dopusti da se čini nepravda njezinim trgovcima u Dubrovniku, pošto nigdje u njegovoj državi nije objavljena takva eskomunikacija. A sutradan je uputila molbu samoj dubrovačkoj vladi, da ostane naklonjena njezinim trgovcima ili barem da im dopusti da na miru urede svoje imovne odnose, pa da se onda vrate kući.

U XV. st. trgovačke veze između Dubrovnika i Firence još su se više pojačale. Odras pojačanih veza je sigurno i odluka firentinske Općine iz 1429. god., koja govori o povezivanju Pize (tada pod Firencem) i Dubrovnika redovitim trgovačkom prugom, na kojoj bi saobraćala jedna velika galija. Dubrovački trgovci donosili su na firentinsko tržište iz Turske svilu i drugu robu, a iz Firence izvozili poznata firentinska sukna i druge manufakture proizvode. Jer je njihov put često išao preko Napuljskog kraljevstva, Dubrovčani su 3. XII. 1493 odlučili da zamole napuljskog kralja Ferdinanda, da bi dozvolio dubrovačkim trgovcima svilom i drugom robom iz Turske, koju vode u Firencu, da je prevoze preko njegovog teritorija bez ikakve carine ili tranzitnih taksa, kao što je to dozvolio firentinskim trgovcima. Ova molba unesena je u uputstvo poslanika koji su 28. IV. 1494. bili upućeni novom napuljskom kralju Alfonsu II.

I kroz daljna stoljeća Firenca, u kojoj su od 1434. god. vladali Medičejci, i Dubrovnik ostali su u živim trgovačkim vezama i dobrim diplomatskim odnosima. U drugoj polovini XVI. st. dubrovačka je vlada često naručivala sukno, svilu i brokat u Firenci kod markiza braće Frana i Nikole Capponi, od kojih se jedan — Frano, 1597 god. pojavljuje kao dubrovački konzul u Firenci. Njega je 1633. god. u toj službi naslijedio sin mu Scipion, koji je na tom položaju ostao sve do 1663. god.

Ovdje iznosimo dva pomorska spora između dubrovačke vlade i firentinskih vlasti. Prvi je iz 1556. god., kad je u Toskani vladao slavni Medičejac, osnivač akademije u Firenci, obnovitelj univerziteta u Pizi, sakupljač starina i slika, pisac djela »Viaggio per l'alta Italia«, od 1537. godine vojvoda firentinski, a od 1569. nadvojvoda, Kosimo I. (1519. do 1574).

Evo o čemu se radilo. U mjesecu svibnju 1565. god. doplovila je iz Kalea u Livorno nava kap. Pavla Vicenca Bjankija i tu bila zadržana od firentinskih vlasti na zahtjev Agnola Biffoli zbog nekih njegovih potraživanja. Tada je kap. Bjanki namislio da se spasi bjegom. Ali bez uspjeha. Bio je sustignut od toskanskih galija, te za kaznu skupa sa svim mornarima bio okovan na toskansku galiju. Među mornarima bilo je i nekoliko mornara Dubrovčana. Čim je doznao senat, uputio je Kosimu I. molbu za njihovo oslobođenje Molba, datirana 18. siječnja 1566. god., sastavljena je tako diplomatski, nježno i ganutljivo, da nam je teško pretpostaviti da nije bila uslišana. »Čim smo to čuli, bilo nam je neizrecivo žao, ne, jer bi nas bolilo njihovo sužanjstvo, nego jer nas je bolio i boli nas, što su se kao naši podanici osudili nečasno prekršiti naredbe kojih se mi iznad svega pridržavamo i koje cijenimo i što su povrijedili prava luka vaše ekcelencije«. Nadvojvoda je morao dobiti dojam da se senat ne bi ni zauzeo za te ljude, da ga nije ganulo na samilost »teško stanje njihovih siromašnih porodica i jadne dječice« i pomislio da su mornari napravili ovaj prekršaj »iz pokornosti prema kapetanu, ne znajući za zapljenu.« Senat želi djelovati na srce vojvode dočaravajući mu majke, žene, djecu, svaki dan na koljenima i u suzama pred njihovim licem. Ako je to nas ganulo, kako neće ganuti vas, koji ste daleko milostiviji od nas! Tu misao je izrazio senat na njemu svojstven delikatan način . . . « jer kad bi ove siromašne porodičice, bile prostrte pred vašim predobrostitivim licem, uvjereni smo da biste se najradosnijim srcem udostojali osloboditi ih, kako se nadamo da ćete učiniti znajući da se nepovredivoj pravdi vaše ekcelencije običava uvijek pridružiti ona slatka samilost, koja čini zadovoljnim i spokojnim čak i one, koji u vašoj sretnoj državi bivaju za svoje krivice pravedno kažnjeni.« Uvjeravajući vojvodu da će se vječno spominjati udijeljene milosti i nudeći se da će mu najpripravnije učiniti svaku uslugu koju bi od njih tražio, završava ovo pismo, čiji učinak možemo samo pretpostaviti, pošto ne raspolazemo podacima, koji bi nam o tom govorili.

Iz daljnih odnosa između Kosima I. i senata s pravom možemo pretpostaviti, da je molba bila uslišana, te da se dubrovački mornari uskoro našli u zagrljaju svojih porodica. Ne možemo zamisliti, da bi onaj Kosimo, koji je nekoliko mjeseci kasnije (14. VI.) tako srdačno i uvjerljivo preporučio Dubrovčane Filipu II., kome je senat u veljači uputio stonskog biskupa fra Bonificija Drakolicu zbog sicilijanskih privilegija, koji nije ni odgovorio na ponude Marina Držića učinjene mu u srpnju i kolovozu iste godine, da naime zbaci aristokratsku vladu u Dubrovniku i sam u njemu zavlada, da bi taj Kosimo mogao odbiti ovakvu molbu senata. Da je molba bila uslišana možemo pretpostaviti i iz toga, što su Dubrovčani imali velikog zagovornika i kod vojvodkne Ivane, koja ih je također preporučila španjolskom kralju, kako ih je izvijestila pismom od 19. lipnja 1566. god. »Toplo sam pisala katoličkom kralju

i rada sam vjerovati, da će njegovo veličanstvo nešto držati do mojih preporuka, videći sa koliko se ljubavi uzimam za vas».

Drugi spor je iz 1640. god., kad je u Toskani vladao nadvojvoda Ferdinand II. (1621—1670), s kojim su Dubrovčani uvijek bili u vrlo srdačnim odnosima.

Markantonije Papa obavijestio je u mjesecu ožujku 1640. god. senat, da je u prošloj veljači u arhipelagu i to u luci Milosu, zapljenjen galiun kap. Đorđa Milata sa teretom pakline na putu za Carigrad, od toskanskog ratnog bertonu »Sv. Roko« kap. Valentina Valentini, te odveden u Livorno pod komandom Manuela Manuelli, pošto su zlostavljani i opljačkani mornari. Ovo je bio za senat drugi udarac iste vrste u kratkom roku. Samo nekoliko mjeseci ranije zarobljen je na istom putovanju od jedne palermske pulake brod kap. Matije Šaletovića. Jedva su uspjeli osloboditi brod i posadu. Sad se ponovno trebalo boriti za galijun kap. Milata i očekivati neugodne reklamacije sa Porte, koja će tražiti paklinu za svoje arsenale.

Prva stvar je bila poduzeti korake u Firenci. To je senat učinio pismima od 18. travnja upućenim svom konzulu markizu Scipionu Capponi i nadvojvodi Ferdinandu. U tim pismima su molili oslobodjenje galijuna kap. Milata sa teretom i posadom, kako bi mogao prosljediti svoje putovanje, jer bi u protivnom slučaju mogli imati velike neugodnosti od strane Turaka, kojima prema papinskom indultu i po ugovoru sa Portom, svake godine šalju u Valonu jedan brod da tamo nakrca paklinu za Carigrad.

Zatim je trebalo iznijeti slučaj na Porti. Taj zadatak je dobio dubrovački pouzdanik u Carigradu, židov Matija Benkastiell pismom od 2. svibnja. On je smjesta morao poći činovnicima arsenala i ispriopovjediti slučaj, te baciti krivnju na funkcionere u Valoni koji nisu imali spreman teret, a naročito na čehaju u luci Milosu koji, prema izvještaju Milata, nije ništa poduzeo, da bi spriječio zapljenu. Jer da je bio u Valoni na vrijeme spreman teret i da je čehaja u Milosu htio žrtvovati nešto novca, stvar bi bila možda sretno prošla i arsenal bi imao potrebnu paklinu.

Da bismo shvatili ovaj slučaj zapljene dubrovačkog broda koji prevozi paklinu za Carigrad, potrebno je znati, da je kršćanskim državama bila zabranjena trgovina s nevjernicima. To je svakako kočilo trgovinu i lišavalo kršćanske države velikih zarada. Stoga su te države nastojale dobiti od pape povlastice slobodne trgovine. Dubrovnik je naročito osjetio potrebu slobodne trgovine s nevjernicima, kad je poslije smrti cara Stefana Dušana 1335. god. zbog dinastičkih trzavica, naglo opala trgovina sa Srbijom. Tada je Dubrovnik osjetio potrebu da ojača i proširi svoju pomorsku trgovinu. Ujedno je dobro shvatio, da bi mu trgovina s nevjernim Levantom donijela najveće zarade.

U tu svrhu već 1371. god. dubrovačka vlada moli ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika, da im isposluje u pape dozvolu, da smiju svake godine poslati u Siriju 2 broda od 400 bačava, koji bi tamo prevozili trgovačku robu, osim željeza, drva, stupe i pakline. Godine 1373. Grgur XI. im je dao posebnu dozvolu za jedno takvo putovanje. Kasnije su dobili pojedinačne dozvole, a na bazelskom koncilu 1433. zauzimanjem cara Žigmunda i glasovitog Dubrovčanina Ivana Stojkovića, dobili su generalnu dozvolu slobodne trgovine s nevjernicima, isključivši ratni materijal i materijal za brodogradnju. Ova dozvola potvrđena je buhom Eugena IV. 5. svibnja 1434. god.

Dalje povlastice u trgovini s nevjernicima Dubrovnik je dobio od papa: Inocenta VIII., Aleksandra VI., Pavla III., i Pija V., koji je sve povlastice svojih predšasnika potvrdio breveom od 17. XII. 1566. god. Prema ovom indultu Pija V. Dubrovčani su u krajnoj nuždi mogli snabdjevati Turke i zabranjenim materijalima, jer se nalaze »u žvalama nevjernika i na vrlo opasnom položaju«. Ali to mora biti samo »iz straha i bez pohlepe za dobitkom«. Upravo na temelju ovog indulta dubrovački su brodovi godinama prevozili iz Valone u Carigrad godišnje po jedan brod pakline za potrebe carigradskog arsenala i u vezi toga imali ugovor sa Turcima.

Usprkos toga, dešavalo se, kako smo vidjeli, da su kršćanske zemlje zavidne na ove dubrovačke povlastice, plijenile njihove brodove i terete. Tako se desilo i ovoga puta. Ali izgleda da je senat sa sigurnošću očekivao od njima vrlo naklonjenog nadvojvode povoljno rješenje njihove molbe za oslobodjenje zaplijenjenog broda i tereta kap. Milata. Međutim doživjeli su veliko razočaranje. Najprije su u svibnju primili pismo od konzula Capponi iz Firence, u kojem je tražio kopiju indulta Pija V., jer da se bez njega stvar ne može riješiti. To je senat učinio 24. svibnja i istog dana pisao monsinjoru Petru Benešiću u Rim, da preporuča stvar kod ambasadora nadvojvode toskanskog. Zatim je 2. lipnja stiglo pismo nadvojvode Ferdinanda, koje je moralo vrlo neugodno objeknuti u senatu, jer je razbijalo nadu da će uskoro spor biti riješen. Nadvojvoda je naime javljao, da je predao stvar na rješavanje svom sudu u Livornu. Konačno je, 4. kolovoza stiglo drugo pismo nadvojvode, u kojem je, na zaprepašćenje senata, nadvojvoda na temelju onog istog indulta, na kojem je senat zasnivao svoje pravo oslobodjenja broda i tereta, odbijao da naredi to oslobodjenje«. Pošto sam ga (indult) dao pominjvju proučiti, pisao je nadvojvoda senatu, i budući on izričito zabranjuje prevoz takve trgovačke robe (pakline) sa vlastitim brodovima, ja ne mogu narediti restituciju de facto, već treba da se u ovoj stvari držim onoga što traži dobra pravda, koja će biti spremno podjeljena strankama na mom sudu u Livornu.« Nadvojvoda se naime uhvatio za one riječi na kraju indulta, koje govore, da Dubrovčani mogu iz straha i bez pohlepe za zaradom davati Turcima zabranjene artikle, ali da ih ne smiju prevoziti — *ipsis Turcis praebeatis, non autem ad eos deferatis.* —

Senat je takvo tumačenje smatrao potpuno neispravnim i čudom se čudio, kako nadvojvoda kao njihov prijatelj, nije sam stvar riješio. »Ne možemo nego da vam kažemo, piše konzulu Capponi-u 6. kolovoza, da nikada nismo očekivali od visosti nadvojvode, da će proglasiti spornom jednu tako jasnu stvar, kojom, naime prevozom rečene pakline, koja se izvozi sa turskog područja, a ne iz naše države, dobrim dijelom čuva svoju slobodu ova Republika, koja nikada nije bila neplodna za kršćanstvo, i koja to čini ne zbog drugog nego da se odkupi od zlostavljanja Turčina i zbog ispunjavanja ugovora koji ima s njime.«

Slična je argumentacija i u pismu nadvojvodi od 7. kolovoza, u kojem u neku ruku protestno odbijaju da se dalje parniče za teret, kad ne mogu očekivati brzo oslobodjenje. Oni će radije, da bi izbjegli veće zlo, platiti Turčinu protuvrijednost iz državne blagajne, ali zato inzistiraju na oslobodjenje broda, posade, navla i opreme, »jer nitko ne može postavljati pretenzije na brod, kao što se ne bi mogle postavljati, kad bi našavši se slučajno u Valoni, bio

silom nakrcan spomenutim teretom«. Ovim je senat htio izraziti svoje ogorčenje i pokazati se dvostrukom žrtvom. Spomenuto plaćanje protuvrijednosti tereta, za koji sigurno nikada nisu dali ni pare, samo je način pobuđivanja samilosti kod nadvojvode. Njima je sada najglavnije bilo da oslobode brod i posadu. Stoga su istovremeno pisali kap. Milatu u Livorno da se ne osvrće više na teret, već da nastoji čim prije otići sa brodom kudgod hoće.

Kolikogod senat dokazivao svoje pravo, one riječi indulta — možete davati Turcima, ali ne im prevoziti — govorile su po svojoj formulaciji, protivno njihovom dokazivanju. To je senat uvidio pa je ovom prigodom u pismu (6. VIII.) monsinjoru Benešiću tražio da im obnovi »rečeni indult u što je moguće povoljnijoj formi, ali da se ispuste spomenute zadnje riječi, a unesu druge, tako da nam se slučaju ne može staviti nikakav prigovor ni izvesti ikakvo opako tumačenje«.

Dok je senat riješavao ovaj neugodni spor, u Carigradu su poštopoto htjeli imati paklinu. U tu svrhu upućena su 11. kolovoza sa Porte dva kapidži. Rezultat njihove posjete bio je taj, da je već 7. rujna plovio prema Valoni brod kap. Krista Fiskovića ispraćen živom željom senata, da sretno dovede do Carigrada tu nesretnu paklinu, koja

im je zbog zadatih briga, sigurno postala paklenski crnom.

Za sada ne raspolažemo dokumentima iz kojih bismo doznali, kako je konačno riješen spor u Livornu. Znamo samo, da još u rujnu nije bilo riješeno ni pitanje oslobodjenja broda. Nadvojvoda je 1. rujna, odgovarajući na pismo od 6. kolovoza, izvijestio senat, da ne može narediti vraćanje zapljenjenog broda bez suda, ali da je posebnim re-skriptom zatražio od suda u Livornu da to pitanje riješi što je moguće skorije. Nepoznato nam je također da li je Benešić uspio obnoviti indult Pija V. i izbaciti iz njega one riječi, koje su po mišljenju senata, davale povoda za krivo tumačenje. Našli smo samo jedno pismo Benešića iz toga doba, ali ono ne govori o tome. U pismima pak vlade Benešiću, ta se stvar više ne spominje. Ostaje također otvoreno pitanje, tko je konačno bio u pravu u čitavom ovom sporu. Da li senat, koji je prevoženje pakline iz Valone u Carigrad, na temelju papinskog indulta, smatrao potpuno legalnom stvari ili toskanske vlasti, koje su to usprkos indulta smatrale čistim kriumčarenjem. U svakom slučaju, u ovom sporu dolazi do izražaja delikatni položaj Dubrovnika u svojoj trgovini sa Turskom. Ujedno ovaj spor, kao i onaj iz 1566. god., upotpunjava sliku poteškoća, s kojima se sukobljavalo dubrovačko pomorstvo.